

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คนเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติ โดยเฉพาะ เด็กและ เยาวชนที่มีคุณภาพในปัจจุบันจะเป็นขุมกำลังของชาติในอนาคต จึงจำเป็นต้องส่งเสริมให้เด็กทุกคนมีสุขภาพดี คือ มีความสมบูรณ์แข็งแรงทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ตลอดจนมีกำลังสติปัญญาสามารถประกอบกิจการงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การที่เด็กจะมีสุขภาพสมบูรณ์ได้นั้น อาหาร เป็นปัจจัยหนึ่งในบรรดาปัจจัยสี่ที่สำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิต เพราะไม่มีใครสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากอาหาร การบริโภคอาหารที่มีคุณค่า ปริมาณเพียงพอ สะอาดถูกสุขลักษณะ เหมาะสมกับสภาพร่างกายและวัย เป็นการเสริมสร้างความสมบูรณ์ของร่างกาย ผู้ที่ขาดอาหารจะมีการแสดงต่าง ๆ กัน ตามระยะเวลาของการขาดอาหาร และชนิดของอาหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การขาดสารอาหารในวัยเด็ก จะเกิดผลเสียต่อสุขภาพอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้เพราะวัยเด็กเป็นวัยที่ร่างกายกำลังเจริญเติบโต ร่างกายต้องการอาหารไปสร้างเสริมการทำงานของอวัยวะต่าง ๆ โดยเฉพาะ การเจริญเติบโตของสมองวัยเด็กสมองจะมีการเจริญเติบโตอย่างมาก การขาดอาหารในระยะนี้จะมีผลเสียต่อสติปัญญาของเด็ก เพราะสมองไม่เจริญเท่าที่ควร

จากการสำรวจภาวะโภชนาการใน 71 จังหวัดระหว่างปี พ.ศ. 2521-2523 พบว่า "จำนวนเด็กทารกและเด็กวัยก่อนเข้าเรียน 473,481 คน มีการขาดอาหารถึงร้อยละ 55 ในจำนวนนี้ ร้อยละ 39 ขาดอาหารอยู่ในระดับ 1 ร้อยละ 14 ขาดอาหารอยู่ในระดับ 2 และร้อยละ 2 ขาดอาหารอยู่ในระดับ 3 ซึ่งเป็นขั้นรุนแรง" (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2525: 458) และเพื่อเทียบกับสถิติ ภาวะโภชนาการของเด็กวัยก่อนเรียนในจังหวัดอุทัยธานีในปีเดียวกัน พบว่า "เด็กวัยก่อนเรียนมีการขาดอาหารสูงถึงร้อยละ 54.7 ในจำนวนนี้ขาดอาหารระยะเริ่มต้นร้อยละ 38 ขาดอาหารระยะปานกลางร้อยละ 41 และขาดอาหารระยะรุนแรงถึงร้อยละ 2" (ผลการ

สำรวจสถานะโภชนาการของเด็กวัยก่อนเรียน กองโภชนาการ กระทรวงสาธารณสุข พ.ศ. 2523) จะเห็นว่าสถิติความบกพร่องทางโภชนาการของเด็กวัยก่อนเรียน จังหวัดอุทัยธานี ใกล้เคียงกับสถิติปัญหาโภชนาการของประเทศมาก และจังหวัดอุทัยธานีเป็นจังหวัดที่สถานะโภชนาการของเด็กวัยก่อนเรียนมีความบกพร่องสูงที่สุดใน 16 จังหวัดของภาคกลาง (กรมอนามัย 2523: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

เนื่องจากเด็กวัยก่อนเรียนมีภาวะทุพโภชนาการในอัตราสูงมาก และเด็กเหล่านี้เมื่อเข้าเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา จึงทำให้เกิดปัญหาทุพโภชนาการในเด็กวัยเรียนตามมาด้วย แม้ว่าการขาดสารอาหารในเด็กวัยเรียนจะมีสาเหตุสำคัญที่ทำให้เสียชีวิต แต่จะมีผลทำให้อัตราการเจริญเติบโตทางร่างกายต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเจริญเติบโตทางสมองจะช้า ดังที่ไกรสิทธิ์ ดันดีศิริพันธ์ (2524: 60) กล่าวว่า

เด็กวัยเรียนแม้จะไม่ปรากฏว่ามีการตายจากสถานะทุพโภชนาการ แต่ถ้ามีการขาดอาหารอย่างต่อเนื่องจากวัยก่อนเรียนมาแล้วจะทำให้เด็กเรียนหนังสือไม่ดี เด็กที่ขาดอาหาร จะไม่มีกำลังและสมาธิในการเรียน ขาดเรียนบ่อย เพราะสุขภาพไม่ดี ทำให้การลงทุนทางการศึกษาสูญเปล่า

โรงเรียนประถมศึกษาเป็นที่รวมของเด็กซึ่ง เป็นวัยกำลังเจริญเติบโต เด็กเหล่านี้ต้องใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียนวันละประมาณ 7 ชั่วโมงในเวลากลางวันซึ่งจำเป็นต้องใช้พลังงานจากอาหารในการทำกิจกรรมต่าง ๆ โรงเรียนจึงต้องมีบทบาทในการจัดอาหารสำหรับนักเรียนและมีส่วนรับผิดชอบเกี่ยวกับสุขภาพของนักเรียน โครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนจึงเป็นโครงการที่โรงเรียนจะต้องจัดขึ้น เพื่อช่วยลดปัญหาการขาดแคลนอาหารในกลุ่มเด็กวัยเรียน โดยเฉพาะพื้นที่ชนบทยากจน เพราะอาหารกลางวันมีความสำคัญต่อเด็กวัยเรียนมาก ดังที่อารีย์ วัลยะเสวี (2525: 93) กล่าวว่า "อาหารกลางวันที่เด็กรับประทาน 1 มื้ออย่างน้อยเด็กจะได้รับสารอาหาร 1 ใน 3 ของความต้องการของร่างกายใน 1 วัน" ดังนั้นการจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนจึงเป็นการยกระดับภาวะโภชนาการให้แก่เด็กนักเรียน และยังสร้างเสริมสุขนิสัยในการบริโภคอาหารซึ่งเป็นสิ่งสำคัญนำไปสู่ภาวะโภชนาการที่ดีของนักเรียน กลุ่มเพื่อนครอบครัวและชุมชน เด็กวัยเรียนจึงเป็นกลุ่มบุคคลที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เพราะเด็กวัยนี้ร่างกายกำลังต้องการอาหารทั้งปริมาณและคุณภาพไปเสริมสร้างร่างกายให้เจริญเติบโต แต่จะปรากฏเสมอว่า มีเด็ก

นักเรียนจำนวนหนึ่งในทุกโรงเรียนที่ไม่มีอาหารมื้อกลางวันรับประทาน หรือรับประทาน อาหารไม่ถูกต้องและเพียงพอ การไม่รับประทานอาหารมื้อใดมื้อหนึ่ง ย่อมหมายถึงการขาดปริมาณอาหารและแคลอรีตลอดจนสารอาหารอื่น ๆ ที่ร่างกายต้องการ เด็กนักเรียนที่ไม่มีอาหารกลางวันรับประทานย่อมจะคาดคะเนได้ว่าเด็กนั้นมักจะไม่ได้รับประทานอาหาร ที่ถูกต้องเหมาะสมมาจากบ้านอีกด้วย โดยเฉพาะเด็กนักเรียนในเขตชนบทความบกพร่องทางโภชนาการสูงถึงร้อยละ 30 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2524: 458)

ดังนั้น เด็กวัยเรียนในเขตชนบทจึง เป็นกลุ่มเป้าหมายที่ควรได้รับความสนใจ เอาใจใส่ในด้านการส่งเสริมโภชนาการเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพราะลักษณะครอบครัวชนบทไทยเป็นครอบครัวใหญ่ พ่อแม่ เมื่อส่งลูกเข้าโรงเรียน ความสนใจเอาใจใส่ในเรื่องการ รับประทานอาหารจะน้อยลง เพราะคิดว่าเด็กโตพอที่จะช่วยตัวเองได้ โดยเฉพาะเด็กที่อยู่ใน เขตชนบทยากจนควรได้รับความเอาใจใส่เป็นพิเศษ เพราะความยากจนทำให้ไม่ สามารถหาอาหารบริโภคได้เพียงพอ ดังที่ เสนาะ อุณาภูล (2527: 16) กล่าวว่า "ปัญหาโภชนาการ เป็นอาการที่ปรากฏของโรคความยากจน" เนื่องจากฐานเศรษฐกิจ ระหว่างภาคต่าง ๆ มีความเหลื่อมล้ำกันมาก การกระจายรายได้ระหว่างกลุ่มชน ยังไม่ เป็นธรรมและมีช่องว่างอยู่มาก ทำให้บางภาคหรือบางจังหวัดมีเด็กเป็นโรคขาดอาหาร ในระดับรุนแรงต่าง ๆ กัน จึงพอสรุปได้ว่าความยากจนของครอบครัวเป็นสาเหตุประการ หนึ่งที่ทำให้เด็กวัยต่าง ๆ บริโภคอาหารไม่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ การขาดแคลน อาหารจึงมีผลกระทบต่อสุขภาพของเด็กในวัยเรียน และส่งผลกระทบต่อสัมฤทธิ์ผลทางการ เรียนของเด็กด้วย

จากการสำรวจสภาพการขาดแคลนอาหารกลางวันของนักเรียนประถมศึกษาในปี พ.ศ. 2521 พบว่า มีนักเรียนที่ขาดแคลนอาหารกลางวัน 1,113,445 คน คิดเป็นร้อยละ 19.17 ของนักเรียนทั้งหมด และนักเรียนที่ไม่ได้รับประทานอาหารทั้ง เช้าและกลางวัน มีจำนวน 355,277 คน คิดเป็นร้อยละ 16.12 ของนักเรียนทั้งหมด (สำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติ 2527: 5) สถิติดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงปัญหาการขาดแคลน อาหารของโรงเรียนและในปัจจุบันจำนวนโรงเรียนประถมศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การประถมศึกษาแห่งชาติมีทั้งหมด 30,693 โรงเรียน ในจำนวนนี้มีโรงเรียนที่จัดดำเนินการ

โครงการอาหารกลางวันแล้ว 7,168 โรงเรียน (นับถึง 1 มิถุนายน พ.ศ. 2527) ซึ่งนับว่าเป็นอัตราส่วนที่น้อยมาก ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ได้กำหนดนโยบายเรื่องการจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนไว้ในแผนดังนี้ (คณะกรรมการวางแผนพัฒนาการสาธารณสุข 2524: 418)

1. จัดให้มีการดำเนินงานจัดเลี้ยงอาหารกลางวัน และให้มีโภชนศึกษาในโรงเรียนระดับประถมศึกษาในชนบท โดยใช้อาหารที่มีคุณค่าในท้องถิ่น
2. ส่งเสริมการผลิตอาหารในโรงเรียนเพื่อใช้ประกอบอาหารกลางวัน
3. ให้โภชนศึกษาในโรงเรียนและจัดให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมโภชนาการในโรงเรียน

นอกจากนั้นในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 5 รัฐบาลมุ่งที่จะช่วยประชาชนในเขตพื้นที่ชนบทยากจนให้มีคุณภาพชีวิตในส่วนที่ถือว่าเป็นมาตรฐานการครองชีพขั้นมูลฐาน โดยการวางแผนโภชนาการเพื่อขจัดภาวะทุพโภชนาการโดยตรง โดยมุ่งแก้ที่ต้นเหตุของปัญหาคือความยากจน และได้ระบุพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาชนบทยากจนครอบคลุมพื้นที่ 216 อำเภอ 30 กิ่งอำเภอ ใน 37 จังหวัด ทั้งนี้ได้กำหนดนโยบายอาหารและโภชนาการเป็นความจำเป็นพื้นฐานอันดับแรก โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายที่สำคัญคือ กลุ่มเด็กวัยก่อนเรียน กลุ่มเด็กวัยเรียน หญิงมีครรภ์และหญิงให้นมบุตร

ส่วนในแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 5 นั้น ระบุให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ดำเนินโครงการอาหารกลางวัน โดยจัดให้โรงเรียนเข้าโครงการอาหารกลางวันปีละ 800 โรงเรียน ครูเข้ารับการอบรมปีละ 1,600 คน (ฉวีวรรณ ศิริติกร 2527: คำนำ) ด้วยเหตุนี้การจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนจึงสมควรได้รับการส่งเสริมให้จัดดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพของโรงเรียนในแต่ละท้องถิ่นเพราะนอกจากจะช่วยลดความรุนแรงของปัญหาทุพโภชนาการแล้ว การปลูกฝังบริโภคนิสัยที่ถูกต้องจะช่วยเพิ่มคุณภาพชีวิตให้แก่เด็กในวัยเรียนและช่วยให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนไม่สูญเสียเปล่าและสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลชุดปัจจุบัน จากเหตุผลและข้อเท็จจริงเหล่านี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา ความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับการ

จัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษาเขตพื้นที่ชนบทยากจน จังหวัดอุทัยธานี ทั้งนี้เพราะ จังหวัดอุทัยธานี มีอำเภอที่ถูกกำหนดเป็นเขตพื้นที่ชนบทยากจน 4 อำเภอ จากจำนวนอำเภอทั้งหมด 7 อำเภอคือ อำเภอบ้านไร่ อำเภอทัพทัน อำเภอลานสักและอำเภอสว่างอารมณ์ (ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 98 ตอนที่ 20 4 ก.พ. 2524) และเป็นจังหวัดที่มีสถิติความบกพร่องทางโภชนาการในเด็กวัยก่อนเรียนสูง เพื่อที่จะทราบว่าโรงเรียนประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนเหล่านี้ มีการจัดโครงการอาหารกลางวันอย่างไร และมีปัญหาหรือไม่ ผลที่ได้จะเป็นแนวทางในการเสนอแนะหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อปรับปรุงการจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนให้เหมาะสมและเกิดผลดีต่อสุขภาพของนักเรียนในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา เขตพื้นที่ชนบทยากจน จังหวัดอุทัยธานี
2. เพื่อศึกษาปัญหาการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษาเขตพื้นที่ชนบทยากจน จังหวัดอุทัยธานี

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษา เฉพาะความคิดเห็นของผู้บริหารและครูเกี่ยวกับโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา เขตพื้นที่ชนบทยากจน จังหวัดอุทัยธานี รวมทั้งหมด 4 อำเภอ คือ อำเภอบ้านไร่ อำเภอทัพทัน อำเภอลานสัก และอำเภอสว่างอารมณ์
2. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้จัดดำเนินการโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน ซึ่งมีโรงเรียนทั้งสิ้น 118 โรงเรียน ตัวอย่างประชากรเป็นผู้บริหารโรงเรียน 118 คน ครูผู้จัดดำเนินการโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน 118 คน รวมตัวอย่างประชากรทั้งสิ้น 236 คน

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ถือเป็นตัวแทนของโรงเรียนประถมศึกษาศึกษาเขตพื้นที่ชนบทตากจน จังหวัดอุทัยธานี

2. การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือเพียงอย่างเดียว ดังนั้นข้อมูลที่ได้จึงใช้คำตอบของผู้บริหารและครูผู้จัดดำเนินการอาหารกลางวันในโรงเรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะเขตพื้นที่ชนบทตากจนบางแห่งอยู่ห่างไกลมาก ประกอบกับเวลาและงบประมาณในการทำวิจัยมีจำกัด ผู้วิจัยไม่สามารถไปสำรวจสภาพการณ์จริงในทุกโรงเรียนมาประกอบการพิจารณาคู่กับแบบสอบถามได้

คำจำกัดความในการวิจัย

โครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน หมายถึง โครงการส่งเสริมการจัดอาหารให้นักเรียนได้รับประทานอาหารกลางวันในโรงเรียน เพื่อส่งเสริมภาวะโภชนาการที่ดี (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527: 24)

การจัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียน หมายถึง การจัดอาหารกลางวันในโรงเรียนปฏิบัติอยู่โดยวิธีต่าง ๆ ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527: 31-32)

1. นักเรียนนำอาหารมาจากบ้าน โรงเรียนจัดสถานที่ อำนวยความสะดวก จัดน้ำดื่มหรือบริการอื่น ๆ ให้
2. โรงเรียนจัดบริการอาหารกลางวันโดยมีครูและนักเรียนร่วมกันจัดทำและจำหน่ายในราคาถูกลง หรือให้ฟรีบางส่วน
3. วิธีประสม คือ มีทั้งนักเรียนนำอาหารมาจากบ้านและโรงเรียนจัดบริการบางส่วน
4. วิธีจัดบริการอาหารกลางวันโดยใช้ครัวกลาง
5. โรงเรียนให้พ่อค้า แม่ค้า มาจำหน่ายอาหาร โดยโรงเรียนควบคุม

รูปแบบของการจัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียน หมายถึง รูปแบบการจัดอาหารกลางวันให้เหมาะสมกับสภาพโรงเรียนและชุมชนซึ่งทำได้หลายรูปแบบดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527 : 33)

1. การจัดอาหารเสริม คือการจัดอาหารว่าง ที่มีคุณค่าทางโภชนาการให้เด็กได้รับประทานโดยใช้อาหารในท้องถิ่น เช่น นมถั่วเหลือง ขนมถั่วแปบ ถั่วเขียวหรือถั่วแดง ต้มน้ำตาล
2. การจัดอาหารจานเดียว เป็นอาหารมีคุณค่า ราคาถูก ปรุงง่าย เช่น ข้าวผัด ข้าวราดแกง ก๋วยเตี๋ยวน้ำ และก๋วยเตี๋ยวผัดไทย เป็นต้น
3. การจัดอาหารแบบเพิ่มเติม คือการที่โรงเรียนจัดอาหารเพิ่มจากที่นักเรียนนำมาจากบ้าน เช่น ให้นักเรียนนำข้าวหรืออาหารแห้งมาแล้วทางโรงเรียนจัดกับข้าวให้
4. การจัดบริการแบบอาหารเป็นมื้อ เดิมรูปแบบคือมีอาหารเป็นชุด ส่วนใหญ่จะมีข้าว แกง ผัก ขนมหรือผลไม้

โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่ในสังกัดสำนักงานการศึกษา จังหวัดอุทัยธานี เฉพาะเขตพื้นที่ชนบทยากจน ได้แก่ อำเภอบ้านไร่ อำเภอดงพิกุล อำเภอเนินมะปราง และอำเภอสว่างอารมณ์

ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ผู้อำนวยการหรืออาจารย์ใหญ่ หรือครูใหญ่ หรือผู้ปฏิบัติหน้าที่ราชการแทนบุคคลดังกล่าว ในโรงเรียนประถมศึกษาที่สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดอุทัยธานี เฉพาะในอำเภอเขตพื้นที่ชนบทยากจน

ครู หมายถึง ครูที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดดำเนินงานโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนหรือร่วมเป็นคณะกรรมการโครงการอาหารกลางวันของโรงเรียน

เขตพื้นที่ชนบทยากจน หมายถึง เขตพื้นที่ที่สำนักนายกรัฐมนตรีได้กำหนดเป็นพื้นที่พัฒนาชนบทยากจนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (ดูภาคผนวก ง)

ประโยชน์ที่จะได้รับ

1. ทำให้ทราบสภาพและปัญหาในการจัดโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา เขตพื้นที่ชนบทยากจน จังหวัดอุทัยธานี ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและครู
2. เป็นแนวทางในการปรับปรุงการจัดบริการอาหารกลางวันในโรงเรียน ให้เหมาะสมตามสภาพของโรงเรียน และท้องถิ่นในเขตพื้นที่ชนบทยากจน
3. เพื่อ เสนอแนะแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการปรับปรุงโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียนประถมศึกษา เขตพื้นที่ชนบทยากจนให้บรรลุวัตถุประสงค์และเกิดปัญหาน้อยที่สุด ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสุขภาพของนักเรียนให้เติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย